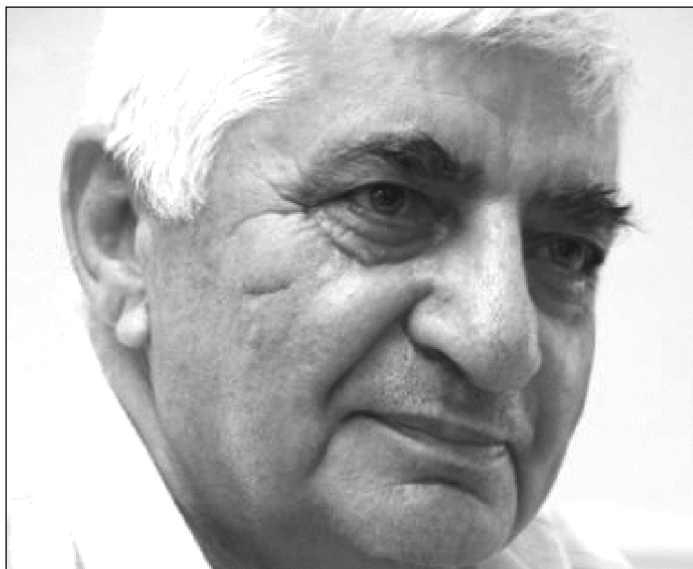

Fikrət Qocanın - xalq şairinin, altmış il ədəbiyyat aləmində, şeirləri, poemaları ilə milyonlarla oxucuların ürəyinə yol tapan bu gözəl sənətkarın bu il 80 yaşı tamam olur.

Mən Fikrət Qocanın bu altmış ildə keçdiyi sənət yoluna yaxşı bələdəm, onun yaradıcılığı haqqında iki kitab yazmışam. Onun ilk şerindən («Bacı qızı»-1956-cı il, «Kirpi» jurnalı) tutmuş «Ədəbiyyat qəzeti»ndə dərc edilən son şeirlərinə qədər oxumadığım şeri, poeması, nəsr əsəri, publisistik məqalələri olmayıb. Ancaq bu yazıda Fikrət Qoca haqqında yazdığım kitablardan və o kitablara daxil edilməyən məqalələrdən bircə sətir də yoxdur. Sadə bir səbəbi var: Fikrət Qoca elə şairlərdəndir ki, hər dəfə onun yaradıcılığına müraciət edəndə qarşımda təzə bir şair görürsən...

Fikrət Qoca ədəbiyyata elə bir dövrdə gəlmişdi ki, nəsrimizdə də, poeziyamızda da zamanın küləkləri əsirdi. «Ellər atası» Stalinin süqutundan sonra Nikita Xruşçovun cürə ilə verdiyi demokratiyadan, söz azadlığından digər xalqların ədəbiyyatında olduğu kimi, Azərbaycan ədəbiyyatında da bir canlanma hiss olunurdu. Altmışın illəri XX əsrdə dünyanın oyanması, köhnə qaydalara, mənəvi buxovlara, müstəmləkəçilik rejiminə qarşı mübarizələr, müharibələr dövrü kimi də səciyyələndirmək olar. Və təbii ki, ədəbiyyatda, xüsusilə, poeziyada standartlara, stereotiplərə, ədəbi normalara müxalif olan yeni bir ədəbiyyat yaranırdı və yeni ədəbiyyatın qurucularından biri də Fikrət Qoca oldu.

Yeni ədəbiyyat, əgər siz bununla razılaşmırsınızsa, başqa cür ifadə edək-ədəbiyyatda yeni meyllər, yeni tendensiyalar təbii ki, bədii əsərin mahiyyətini təşkil edən məzmun və formada da özünü göstərməliydi. «Zamanın fırlandığı» bir dövrdə onun sürəti, tempi ilə ayaqlaşmaq tələb olunurdu. Fikrət Qoca şair dostu Əli Kərimin bir poetik nəslin adından söylədiyi «XX əsr! Dağ, dağ boyda bir kəlmədir... Onun yamacına mən dirsəklənib düşündüm... Köhnə şeirlərimin dərindən hücrəsindən Başıma ulduz yağan qalaktikaya döndüm» misralarındakı etirafa ilkin səs verənlərdən oldu. Şeirlərinin məzmununda da, formasında da XX əsrin o təlatümlü, o inqilabi çağırışlarının nidası duyuldu. Altmış-yetmişinci illəri bu mənada Fikrət Qoca yaradıcılığının ən qızgın və nə qədər subyektiv səslənərsə də, ən parlaq bir dövrü kimi səciyyələndirmək olar. Fikrin sürəti ilə zamanın sürətini, onların bir-birilə «rəqəbatini» əks etdirən «Qatar», «Vals», hər cür mənəvi susqunluğa etiraz kimi qələmə alınmış «Cəsə-rət», bütün zamanlarda cəmiyyəti içindən yeyib-dağıdan bir sosial bəlaya qarşı ittihamnamə kimi səslənən «Rüsvətxorlar», milli-tarixi faciəmizi xatırladan «Dünyadan bir Araz axır», Avropada, Asiya ölkələrində, Latin Amerikasında baş verən

azadlıq mübarizələrinə söz açan «Vyetnam süütası», «Viktor Xara», «Ünvansız məktub», «Amilkar Kabral» şeir və poemalarını F.Qoca məhz bu illərdə qələmə aldı. Ancaq Fikrət Qocanın o illərdəki poeziya uğurlarını təkcə bu əsərlərin təmsil etdiyinə düşünmək yanlış olardı. Təbii ki, «siyasi lirika» kimi dəyərləndirdiyimiz o əsərlərə F.Qoca yaradıcılığının sonrakı dövrlərində də rast gəlirik. F.Qoca

90-cı illərdə də, yeni eramızın ilk onilliyində də dünyada, məmləkətimizdə baş verən ictimai-siyasi olaylara münasibətini gizlətmədi, xüsusilə, *azadlıq* və *müstəqillik* ideyalarını ifadə edən şeirlər, poemalar yazdı. Amma onun poetik ruhu yalnız bir çevrə daxilində qapanıb qalmamışdır. Fikrət Qoca bizim mənəvi dünyamızın, milli duyğularımızın, yaşadığımız gerçəkliyin ən incə mətləblərinə, ən sərt həqiqətlərinə güzgü tutdu, bu güzgüdə göz yaşlarının axdığını da seyr etdik, qəlbin ən titrək, ən kövrək

FIKRƏT QOCA HAQQINDA DÜŞÜNDÜKLƏRİM

hisslərinin necə bəyan olunduğunu da gördük, əxlaqda, mənəviyyatda baş verən və insanları dəyərdən salan, heçə endirən boşluqlarla da üzləşdik.

Bir bahar səhəri «Günəşə açılmış zərif dodaqlar kimi Külək əsəndə milyon-milyon lalələr» qıpırmızı şəlalələrə dönəndə adam istəyir ürəyini çıxarıb günəşə sərsin. Amma budur, qonşuda bir qadın ağlayır. «Hıçqırıqlar arasından yağdı çöllərə söyüşü də, qarğıışı da...Çöldə günəşli bir bahar, Mənim ürəyimdə, bir də qonşuda Payız. Soyuq bir yağış». Təzəddir!

Fikrət Qoca həyatın təzadlarını, insanların içindəki mənəvi burulğanları neçə belə şerində, poemalarında əks etdirib və biz bu əsərlərdə XX əsr Azərbaycan gerçəkliyinin mənzərələrini seyr edirik. Poeziyamızda igid sərkərdələrimizi, qəhrəman oğullarımızı tərif yağışlarına bürüdüyümüz, tariximizi yalnız «şanlı» deyər epitetlərə qərər etdiyimiz bir dövrdə Fikrət Qoca az qala aforizmə çevrilən belə bir şeir yazdı:

*Biri qaçaq olub,
mərd olub,
biri qoçaq olub,
mərd olub.
Biri kasıb olub,
mərd olub.
Bəs namərdlər hardandı,
bax, bu mənə dərd olub.*

Fikrət Qoca həm də gözəllik şairidir. Bu standart görünən ifadəyə müraciət etməyimin bir səbəbi də onun şeirlərində çağlayan həyat eşqidir, «gözəlliyi sev» duyğusudur. Həyatın gözəlliyi, ömrün şirinliyi haqda yüzlərlə şeirlər yazılıb. F.Qocanın da həyat və gözəlliklə bağlı poetik düşüncələri özünəməxsusluğu ilə seçilir.

*Bəli, həyat gözəl, ömür şirindi,
Həyat da, ömür də kişilərinde.
Qayıqsız tufanlı dənizə düşsən,*

*Dalğalar ovcunda oynatsa səni,
Nəhəng bir dənizlə tənha döyüşsən,
Pıçıldadı həyatın gözəlliyini,
Pıçıldadı həyatın şirinliyini-
Deyim kişisən.*

F.Qoca poeziyasında Azərbaycan kişinin və Azərbaycan qadınının ümumiləşmiş obrazları ilə qarşılaşırıq. Amma onun poetik lüğətində nə kişilərə, nə də qadınlara söylənilən təriflər silsiləsi ilə rastlaşırıq. O, kişidən danışanda onun «standartlarını» bir kənara atır, o kişinin keçdiyi ömür yolunu, bu ömür yolundakı mübarizələri gözlərimiz qarşısında canlandırır. Bircə nümunə:

*Şair ömrü
gəcəli-gündüzlü olmur,
Əsl şairlər
ona görə
ikiüzlü olmur.
Öz inamına görə
Tənqidlərə
təriflərə
Rəsul Rza dözdü.
Dedilər: Vəzni pozdu.
O bir şeir də yazdı.
Dedilər: Şerinin bəzəyi azdı,
O bir şeir də yazdı.
Dedilər: Dayazdı,*

Vaqif Yusifli

*O bir şeir də yazdı...
Yazdı, yazdı, yazdı.
Amma öz aramızda,
O vaxt sözü müzə baxsaydı,
İndi Rəsul Rzamız olmazdı.*

Bu şeirdə şairin öz ustasına məhəbbəti «dahi», «məhtəşəm», «ulu» sözlərlə ifadə olunmayıb, sadəcə, Rəsul Rzanın tərifsiz, sığalsız Mübariz obrazını görürük.

Rəsul Rzanı xatırladıq. O, altmışın illərdə gənc Fikrət Qocaya iki məqalə həsr edib. Bu məqalələrin hər biri istedadlı bir cavana ustadın açdığı qapılar idi. Fikrət Qoca Rəsul Rza poetik məktəbindən dərs alıb, o məktəbin ən sədaqət, ən istedadlı müdavimlərindəndir desəm, yanılmaram. Rəsul Rza məktəbi isə təqlid, yamsılama, epigoncu yetirən məktəb olmayıb, milli şerimizə, poetik ənənələrimizə üz çevirmədən yeni, novator meyllərə səfərbər olmaq fənlərini öyrədən məktəb idi. Rəsul Rzadan həyatın, gerçəkliyin sərt həqiqətlərini, gözəlliyə, insana humanist mövqeyini mənimsəyən F.Qoca poeziyada öz fərdi üslubunu yaratdı. Onların hər ikisi Azərbaycan sərbəst şerinin gözəl nümunələrini yaratmışlar, lakin F.Qocanın sərbəsti tamam fərqlidir.

Fikrət Qoca həmişə *azadlığı* tərənnüm edib. Sovet dönəmində də, müstəqillik illərində də. O deyir ki, «azad olmaq üçün hər birimiz öz azadlığını dərk etməlidir. Mən öz içimin azadlığını anlamalıyam. Görüm içim azaddırmı? Bizdə hələ də sovet tipli insanlar var, işçisinin, tabeliyində olan kəslərin üstünə qışqırır. O, həmin adamın azadlığını içində boğur. Sabah həmin işçi də onun üstünə qışqıra bilər...İnsan öz azadlığını dərk eləyəndə orada Anarxiya ola bilməz! Anarxiya despotluğun başqa variantıdır. Qanunlar bütün gücü ilə işləyəndə anarxiyaya yer qalmır».

Xatırlayıram onun neçə il öncə qələmə aldığı «Azadlıq şərqisi» poemasını. Bu poema *azadlıq* haqqındadır, müstəqilliyi-

mizin bizə bəxş etdiyi, həm də bizim qazandığımız *azadlıq* haqqında. Nədir *azadlıq*? Onu əldə edəndən sonra dünya dəyişirmi? Bütün maddi-mənəvi problemlər həll olunurmu? Bəs insanın öz ruhu necə, o azaddırmı? Poema elə bu suallara cavab verir.

Fikrət Qoca poeziyası haqqında çox yazılıb, amma içi mən qarışıq biz onun poetik kəşflərini, şeirlərindəki incəlikləri, poema janrına gətirdiyi yenilikləri lazımınca şərh etməmişik. Onun şeri heç bir şairin indiyə kimi işlətmədiyi bədii təsvir vasitələri ilə zəngindir və təşbihlərini, metaforalarını, epitetlərini bir yerə yığsan, hamını heyrətə salan poetik bir sərgi yaranar.

Ağaclar ağlayırmı görəsən? «Çılpaq qolları tir-tir əsəndə ağaclar ağlayırmı, ürəyini boşaldırmı barı? Gecələri üzünə tutub ağlayır, ağaclar ağlamaqdan quruyur».

Yenə bir ağlamaq səsi. Bir kişinin könlü qırılıb, təbiət buna dözmür, yağışını yağdırır. «Dünyada məhəbbət əlindən ağlayanlar olunca Yağış yağacaq».

Qız qalasının «şəninə» onlarla, yüzlərlə epitetlər, təşbihlər söylənilib. Fikrət Qoca isə belə deyir: «Qız qalası Ələddinin Abşeronda düşüb qalmış sehrli çırağı. Zamanın əlilə oğurlanan tariximin Düşüb qalmış varağı».

Xəzərə baxırıq, bu gözəllikdən, bu məvi tamaşadan zövq alırıq və birdən Fikrət Qocanın bu misraları yada düşür:

*Bərq vuran rəngləri dəyişir hər an,
Bilmirsən daş-qaşdır, ya adı sumu?
İstədim dənizdə alışıb-yanan
Aydan alışırdım papirosumu.*

Unutmadığımız, unuda gilməyəcəyimiz Şuşanı xatırlayırıq. «Vətən torpağının heykəli»- burda «Dumandan tökülüb qalır qayalar, Dumandan səpilir çölə çiçəklər».

Fikrət Qoca poeziyasında bəzən «sivil» hesab etdiyimiz normalara, əxlaq moizələrinə qarşı bir etiraz dalğası yüksəlib. Yaxşı yadımdadır, onun «Küçük» şerini heç həradə çap eləmərdilər, çap olunandan sonra isə tənqid oxları yağdı üstünə. Çöldə, qapı ağzında soyuqdan büzüşüb zingildəyən bir it küçüyünə həsr olunmuşdu bu şeir:

*Deyirlər mürdarsan, elə olsa da,
Körpə taleyinlə əzizsən, küçük!
Eh, elə mürdarlar var ki, dünyada
Onlardan min dəfə təmizsən, küçük!*

Və nəhayət, Fikrət Qoca əsl məhəbbət şairidir. Məhəbbətinin cavanlığını yaşayıb, xəzan çağlarını da. Kitablardan gələn, yaşanılmayan, duyulmayan sevgi şeirləri yazmayıb, öz qəlbinin çırpıntılarını, sevincini, kədərini yazıb.

*Soruşma, nə üçün sevirəm səni,
Sən də möcüzəsən, mən də möcüzə.
Niyə eyni vaxtda dünyaya gəldik,
Bu boyda dünyada gəldik üz-üzə?*

...Fikrət Qoca səksəninə yetişir. Bu yaşacan xalqın da, dövlətin də sevgisini qazanıb. Amma ömrü boyu da haqsız tənqidlər görüb. Hətta «Fikrət Qoca hələ sağdır» qarğışının şahidi olub, amma Tanrının ona bəxş etdiyi ömür payını yaşayıb və yaşamaqdadır...

*Evim-avtobuslar, vaqonlar, təyyarələr.
Kəndlər, şəhərlər, səyyarələr-
dayanacağım.
Milyon kilometrərlə ömür
yaşamışam.*

*Kim bilir,
Harada dayanacağam.*